

**I.S.Boboqulova**

*Alfraganus university*

*Filologiya fakulteti Tillarni*

*o'qitish markazi o'qituvchisi*

<https://orcid.org/0009-0009-5186-2640>

[Irodabobokulova2109@gmail.com](mailto:Irodabobokulova2109@gmail.com)

**Qahramonlar xarakteri va dialoglarida kinoyaning qo'llanilishi hamda stilistik tahlili (G'. G'ulomning "Shum bola" va M. Tvenning "The Adventures of Huckleberry Finn" asarlari misolida)**

**Annotatsiya:** Ushbu maqolada o'zbek va jahon adabiyotining yorqin namunalari bo'lgan G'afur G'ulomning "Shum bola" hamda Mark Tvenning "The Adventures of Huckleberry Finn" romanlari misolida qahramonlar nutqi va dialoglarida kinoya, istehzo hamda sarkazmning qo'llanilish xususiyatlari qiyosiy-stilistik jihatdan tadqiq etiladi. Tadqiqotda kinoyaviy birliklarning leksik-semantik, morfologik va sintaktik shakllanish mezonlari, shuningdek, ularni badiiy matndan ajratib olishning diagnostik bosqichlari ochib berilgan. Mualliflar nutqidagi soddalik va bolalarcha beg'uborlik orqali jamiyatdagi ijtimoiy ziddiyatlar, sinfiy tengsizliklar va axloqiy illatlar qanday fosh etilishi ilmiy asoslab berilgan.

**Kalit so'zlar:** Kinoya, istehzo, stilistik tahlil, semantik ziddiyat, pragmatik tahlil, dialog, "Shum bola", "Huckleberry Finn", antiteza, diskursiv yondashuv.

**Abstract:** This article provides a comparative-stylistic study of the features of irony, sarcasm, and mockery in the speech and dialogues of characters, based on masterpieces of Uzbek and world literature: Gafur Gulom's novel "Shum bola" and Mark Twain's novel "The Adventures of Huckleberry Finn." The research reveals the lexical-semantic, morphological, and syntactic formation criteria of ironical units, as well as the diagnostic stages of extracting them from a literary text. It is scientifically proven how social conflicts, class inequalities, and moral vices in society are exposed through the simplicity and childlike innocence in the characters' speech.

**Keywords:** Irony, sarcasm, stylistic analysis, semantic opposition, pragmatic analysis, dialogue, "Shum bola", "Huckleberry Finn", antithesis, discursive approach.

**Аннотация:** В статье на примере ярких образцов узбекской и мировой литературы – повести Гафура Гуляма "Шум бала" и романа Марка Твена

“Приключения Гекльберри Финна” – в сравнительно-стилистическом аспекте исследуются особенности использования иронии, подшучивания и сарказма в речи и диалогах персонажей. В исследовании раскрыты лексико-семантические, морфологические и синтаксические критерии формирования иронических единиц, а также диагностические этапы их извлечения из художественного текста. Научно обосновано то, как через простоту и детскую наивность в речи авторов разоблачаются социальные противоречия, классовое неравенство и моральные пороки общества.

**Ключевые слова:** Ирония, сарказм, стилистический анализ, семантическая оппозиция, прагматический анализ, диалог, “Шум бола”, “Гекльберри Финн”, антитеза, дискурсивный подход.

## KIRISH

Badiiy adabiyotda qahramon nutqi muallif g'oyaviy-estetik niyatini ochib beruvchi eng muhim tasvir vositalaridan biri hisoblanadi. Ayniqsa, kinoyaning qahramon nutqida ifodalanishi asarning mazmuniy qatlamlarini chuqurlashtiribgina qolmay, obrazlarning individual xarakterini va psixologik qiyofasini yanada aniqroq namoyon etadi. Kinoya orqali qahramon o'zining munosabatini to'g'ridan-to'g'ri emas, balki istehzo, yashirin tagzami yoki semantik qarama-qarshilik vositasida yetkazadi. G'afur G'ulomning “Shum bola” qissasi va Mark Tvenning “The Adventures of Huckleberry Finn” romani o'z davrining o'tkir ijtimoiy-siyosiy muammolarini hajv va kinoya orqali fosh etishi bilan ahamiyatlidir. Har ikki asrda ham bosh qahramonlar – Qoravoy va Geklberri Finn jamiyatdagi illatlarni ochiqdan-ochiq qoralamay, aksincha, o'zlarining sodda va beg'ubor nigohlari, bolalar-cha muloqot uslubi orqali kattalar

dunyosidagi ikkiyuzlamachilikni fosh qiladilar.

## MATERIALLAR VA METODOLOGIYA

Tadqiqot jarayonida qo'llanilgan materiallar va metodologik yondashuvlar ilmiy obyektivlik, tizimlilik hamda qiyosiy-chog'ishtiruvchi tahlil tamoyillariga asoslanadi. Tadqiqotning empirik bazasini o'zbek adabiyotining mumtoz namunasi bo'lgan G'afur G'ulomning “Shum bola” qissasi va amerika adabiyotining klassik asari Mark Tvenning “The Adventures of Huckleberry Finn” romanining asl nusxalari hamda ularning ilmiy-tanqidiy nashrlari tashkil etadi. Mazkur asarlar tanlanishining asosiy sababi – har ikkala muallif ham o'z xalqining milliy-madaniy muhiti, realistik turmush tarzi va og'zaki ijod an'analari tayangan holda, jamiyatdagi mavjud illatlarni bolalar nigohi va kinoya prizmasi orqali o'ta haqqoniy yoritib berganidadir. Tadqiqot davomida matnlar ichki mazmunini chuqur ochish uchun

kompleks metodologik yondashuv qo'llanildi. Xususan:

### **Qiyosiy-tipologik metod:**

Ikki turli milliy adabiyot vakillari bo'lgan G'. G'ulom va M. Tven asarlaridagi kinoya tabiatining o'xshash va farqli jihatlarni aniqlashda qo'llanildi.

### **Lingvopoetik metod:**

Qahramonlar nutqidagi emotsional-ekspressiv bo'yoqdorlikni, obrazlarning shaxsiy xususiyatlarini yuzaga chiqaruvchi stilistik figuralarni tahlil qilishda foydalanildi.

### **Matn osti ma'nosini**

**ochish:** Qahramonlarning tashqi jihatdan sodda, biroq tagzamidagi keskin tanqid yashiringan dialogik birliklarini interpretatsiya qilishda asosiy vosita bo'ldi.

Kinoyaviy birliklarni grammatik tavsiflash mezonlariga ko'ra, ularning morfologik tarkibi (modal so'zlar, yuklamalar, olmoshlar, baholovchi sifatlar, fe'l zamonlari va inkor shakllari) hamda sintaktik maqomi (ega, kesim, aniqlovchi, hol, undalma vazifasida kelishi, inversiya, ellipsis, takror, parallelizm va antiteza) atroflicha o'rganildi. Matndan kinoyani aniqlash va tarjima/talqin qilishda quyidagi diagnostik zanjir – **to'rt bosqichli tahlil tizimi** qo'llanildi:

**Semantik ziddiyat (Semantic opposition):** Leksik ma'no va kontekstdagi zaharxanda (tanbeh) o'rtasidagi nomutanosiblikni aniqlash.

**Pragmatik tahlil:** Muallifning illokutiv kuchi (ta'sir ko'rsatish niyati) va kitobxonning emotsional reaksiyasini o'rganish.

### **Korpus (chastota) usuli:**

Muayyan so'z va iboralarning asar davomida ijobiy yoki kinoyaviy ma'noda qo'llanilish chastotasini aniqlash.

### **Diskursiv tahlil:**

Kinoyani qahramonning xarakteri, ijtimoiy kelib chiqishi va asarning umumiy g'oyaviy konsepti bilan yaxlit holda bog'lab o'rganish.

## **NATIJALAR**

Tadqiqot jarayonida olingan amaliy natijalar shuni ko'rsatdiki, "Shum bola" va "The Adventures of Huckleberry Finn" asarlarida kinoya shunchaki hazil-mutoyiba yoki kulgi uyg'otuvchi vosita emas, balki chuqur ijtimoiy tanqid, sinfiy adolatsizliklarni fosh etuvchi va muallif konsepsiyasini yuzaga chiqaruvchi qudratli diskursiv hodisa hisoblanadi.

A) Kompozitsion va syujet strukturasida kinoyaning o'rni

Badiiy asarda kinoya nafaqat mazmuniy, balki **kompozitsion vosita** sifatida ham muhim ahamiyatga ega. U syujet rivojida, voqealar zanjirini tashkil etishda va dramatik qarama-qarshiliklarni yaratishda samarali ishlatiladi. Kinoyaviy epizodlar syujetning muhim burilish nuqtalarida qo'llanilganda, u

o'quvchida kutilmagan effekt yaratadi va asarning umumiy badiiy strukturasini mustahkamlaydi.

**Antonimiya va antiteza:** Jamiyatdagi tabaqaviy adolatsizliklarni fosh etishda qo'llaniladi.

*Masalan: "Boyvachchalarning bolalari o'qimay ham aqlli bo'lib ketadi, kambag'allar esa qancha o'qisa ham yaramaydi." ("Shum bola") "Jim – odam bo'lsa ham, baribir negr, shunday ekan, negrlar ham odam bo'lishi mumkin ekan-da." ("Huckleberry Finn")*

**Inversiya va ellipsis stilistikasi:** Gapning odatiy sintaktik tuzilishini o'zgartirish orqali ma'noviy urg'uni kuchaytiradi. *Masalan: "Katta odamlar doim rost gapiradi, ayniqsa, saylov oldidan"* (M. Tven). Bu yerda ellipsis va inversiya siyosatchilarning soxta qiyo-fasini fosh qiladi.

B) Dialogik nutqda kinoya va pich-ingning namoyon bo'lishi

Qahramonlar o'rtasidagi mu-loqotlarda kinoya nutqni jonlantiradi va komik-satirik qatlamni kuchaytiradi. G'. G'ulom asarida diniy shaklbozlik va moddiy ehtiyojlar ziddiyati: *"Ko'proq duo o'qisang, yaxshi bo'lasan deyishardi. Lekin och qoringa duo bilan to'ymaysan."* Tven asarida huquqiy-siyosiy tizim tanqidi: *"Agar hamma odamlar halol bo'lsa, politsiyachilar ishsiz qoladi."*

C) Dialogik nutqda kinoya va pich-ingning namoyon bo'lishi

Dialoglarda kinoya va pichingning qo'llanishi nutqning ta'sirchanligini oshiradi.

G'. G'ulom asarida: *"Ko'proq duo o'qisang, yaxshi bo'lasan deyishardi. Lekin och qoringa duo bilan to'ymaysan."* — Din va hayotiy ehtiyojlar orasidagi farq fosh etiladi. M. Tven asarida: *"Agar hamma odamlar halol bo'lsa, politsiyachilar ishsiz qoladi."* — Politsiya tizimining korrup-siyalashgani tanqid qilinadi.

## MUHOKAMA

Olingan ilmiy natijalar shuni ko'rsatadiki, har ikkala asarda ham bo-lalar nigohi orqali kattalar dunyosining illatlari o'ta keskin tanqid qilinadi. G'afur G'ulom qahramoni Qoravoy ishyoqmas, hazilkash va o'tkir zukko bo'lib, u jamiyatdagi adolatsizliklarga kulgi va piching bilan yondashadi. Mark Tven qahramoni Geklberri Finn esa ja-miyat qoidalarini o'zining ichki erkin dunyoqarashi bilan solishtirib, para-doksal xulosalarga keladi. Kinoyaning asar kompozitsiyasidagi o'rni syujet bosqichlari bo'yicha quyidagicha namoyon bo'ladi:

**Kirish / ekspozitsiya:** Qahramon va muhitni tanishtirishda sodda nutq orqali yashirin ma'noni ochish (*Shum bolaning hazil va piching ohangidagi nutqi*).

**Rivojlanish / komplikatsiya:** Konflikt va qarama-qarshiliklarni kinoya orqali kuchaytirish (*Huckning sodda so'zlari*

orqali kattalar jamiyatidagi ikkiyuzlamachilikning fosh etilishi).

**Cho'qqi nuqta / klimaks:** Kinoya orqali dramatik burilishlarni kuchaytirish va kutilmagan effekt yaratish (*Shum bolaning oddiy harakatlari yoki hazilomuz javoblari orqali ijtimoiy tanqidning cho'qqiga chiqishi*).

**Yakun / yechim:** Ijtimoiy muammo va qahramonning qarashlarini bilvosita shakllantirish (*Huckning pichingli izohlari orqali jamiyatdagi noto'g'ri qadriyatlarni tanqid qilishi*).

Kinoya nafaqat hajv vositasi, balki **konfliktni kuchaytiruvchi va dramaturgik effekt yaratuvchi** asosiy omildir:

**Qahramonlar o'rtasidagi qarama-qarshilikni ochish:** Tashqi tomondan sodda yoki kulgili bo'lgan so'zlar ortida jiddiy ijtimoiy ziddiyat yotadi (masalan, Shum bolaning o'qituvchiga bergan savoli: *"Ustoz, agar boy-lar adolatli bo'lsa, nega bizning uyda non kam?"*).

**Emotsional va intellektual ta'sirni oshirish:** O'quvchini matnning tashqi qatlamidan tashqariga chiqib, yashirin ma'nolarni mustaqil anglashga hamda tanqidiy fikrlashga undaydi.

## XULOSA

Xulosa qilib aytganda, G'afur G'ulomning "Shum bola" hamda Mark Tvenning "The Adventures of Huckleberry Finn" asarlarida kinoya

shunchaki hazil-mutoyiba yoki tashqi badiiy bezak emas, balki asarning syujeti, kompozitsiyasi va qahramonlar xarakterini belgilovchi yetakchi stilistik omildir. Tadqiqot davomida olib borilgan qiyosiy-tahliliy kuzatishlar shuni ko'rsatadiki, har ikkala adib o'z milliy muhitiga xos bo'lgan realistik hayotiy voqealarni bolalar nigohi va beg'ubor muloqot prizmasi orqali o'ta ta'sirchan yoritib bergan. Kinoyaning lingvistik va badiiy-estetik tabiati quyidagi fundamental jihatlarda yaqqol namoyon bo'ladi:

**Kompozitsion va syujetdagi yetakchi vazifasi:** Kinoya asar syujetini shunchaki boyitib qolmay, voqealar zanjirini mantiqiy bog'lashda, dramatik qarama-qarshiliklarni (konfliktlarni) keskinlashtirishda va syujetning muhim burilish nuqtalarida o'quvchida kutilmagan estetika – dramaturgik effekt yaratishda hal qiluvchi rol o'ynaydi.

**Leksik-grammatik va stilistik boylik:** Kinoyaviy birliklar leksik jihatdan semantik ziddiyat, antonimiya, antiteza va peyorativ bo'yoqdorlikka tayansa, grammatik va sintaktik jihatdan inversiya, ellipsis, ritorik so'roqlar hamda yuklamalar orqali kuchaytiriladi. Bu esa matnning ekspressivligini oshiradi.

## Milliy-madaniy

**xususiyatlar mushtarakligi va farqi:** G'afur G'ulom asarida o'zbek xalq og'zaki ijodi an'analari, latifalar, xalqona maqollar va milliy piching

ohanglari ustunlik qilsa, Mark Tven romanida Amerikaning janubiy shevalari, realistik hajv va paradoksal mushohadalar asosiy o'rin tutadi. Biroq, shakliy farqlarga qaramay, har ikki yozuvchining asosiy g'oyaviy maqsadi bitta nuqtada – jamiyatdagi sinfiy tengsizliklar, irqiy adolatsizliklar, diniy shaklbozlik va siyosiy ikkiyuzlamachilikni fosh etishda birlashadi. Taklif etilgan to'rt bosqichli diagnostik tahlil tizimi (semantik

ziddiyat, pragmatik tahlil, chastota va diskursiv yondashuv) badiiy matndagi yashirin kinoyaviy qatlamlarni ilmiy asosda ochish hamda ularning pragmatik hamda dramaturgik qiymatini to'liq tiklash imkonini berdi. Mazkur tadqiqot kelgusida o'zbek va jahon adabiyotidagi qiyosiy tipologik izlanishlar, stilistika hamda badiiy tarjima nazariyasi uchun muhim nazariy-metodologik asos bo'lib xizmat qiladi.

## ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. G'ulom G'. Shum bola. – Toshkent: G'afur G'ulom nomidagi nashriyot-matbaa ijodiy uyi, 2019.
2. Twain M. The Adventures of Huckleberry Finn. – New York: Harper & Brothers, 1884.
3. Shodmonov E. Badiiy matn lingvistikasi va stilistika. – Toshkent: Mumtoz so'z, 2021.
4. Raxmonov, A. K. (2025). Nosir al-Mutarraziyning "Risalatun fin-nahw" asarida grammatik kategoriya talqini va uning o'zbek tilshunosligidagi muqobillari. *Ilm-fan muammolari tadqiqotchilar talqinida*, 136-139.
5. Sultanova, S.N. (2024). Tarjima jarayonida lingvistik interferensiyaning namoyon bo'lishi. *Тил ва адабиёт таълими*(11), 36.
6. To'ychiboyev B. O'zbek badiiy adabiyotida hajv va istehzo tabiyati. – Toshkent: Fan, 2018.
7. Brown R. Stylistics and the Analysis of Literary Irony. – London: Academic Press, 2015.
8. I. Anvarova. Multilingualism in modern education: Integrating digital technologies, gamification and inclusive strategies for global linguistic diversity. – Tashkent: International scientific and practical conference, 2025.
9. D. Saporova. Comparative analysis of Mark Twain's "The adventure of Tom Sawyer" and G'afur G'ulam's "Shum bola". – Tashkent: Tamaddun nuri, 2025
10. M. Xolmatova. The role of literary translation in promoting intercultural communication. Tashkent: Iqro journal 18(issue 01), 1595-1597, 2025
11. Toshmatova, S.A. (2024). Different teaching methods in digitalized teaching and their peculiarities. So'nggi ilmiy tadqiqotlar nazariyasi, 7. 163-168.
12. Djalaletdinova F.T. (2025). General Concept Of Genre. American Journal Of Philological Sciences. <https://doi.org/10.37547/ajps/Volume05Issue10-61.232-235>.

13. Oripova S. N. (2026). The Method of Representation in The Short Story and The Image of The Rebellious Person. *Current Research Journal of Philological Sciences*, 7(06), 10–15. <https://doi.org/10.37547/philological-crijps-07-06-03>
14. Xujaev, M. (2020). Mahmudkhuja Behbudiy as a leader of jadid reforms. *The Light of Islam*, 3, 39-47.
15. Xujayev, M. I. (2018). THE COVERAGE OF THE PROBLEM OF NATIONALITY AND ITS ROLE ON THE PRESENT DAY IN AHMAD ZAKI VALADI'S WORK. *Мировая наука*, (6 (15)), 61-63.
16. Хужаев, М. И. (2018). АҲМАД ЗАКИ ВАЛИДИЙНИНГ ДИНИЙ-ФАЛСАФИЙ МЕРОСИНИНГ ИЛДИЗЛАРИ. In *Инновационные подходы в современной науке* (pp. 177-182).
17. Khujaev, M. (2024). AHMED ZAKI: ON THE IDEAS OF THE PHILOSOPHY OF HISTORY. *Экономика и социум*, (1 (116)), 235-239.